

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

Мирослава Петровська

**Методичні рекомендації
до регіонально-природоохоронного розділу
ландшафтно-екологічної навчальної практики
для студентів II курсу спеціальності 101 «Екологія»**

Львів 2022

*Рекомендовано до друку
кафедрою конструктивної географії і картографії
Львівського національного університету імені Івана Франка
(Протокол № 7 від 08.12.2021 р.)*

Петровська Мирослава

Методичні рекомендації до регіонально-природоохоронного розділу ландшафтно-екологічної навчальної практики для студентів II курсу спеціальності 101 «Екологія» / Мирослава Петровська. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2022. – 56 с.

У методичних рекомендаціях подано: інформаційний обсяг регіонально-природоохоронного розділу ландшафтно-екологічної навчальної практики, зміст звіту практики і вимоги до нього, методи контролю і критерії оцінювання звіту, перелік рекомендованих підручників, навчальних посібників, інтернет-джерел.

Зміст

Передмова	4
1. Мета та завдання регіонально-природоохоронного розділу ландшафтно-екологічної навчальної практики	5
2. Інформаційний обсяг регіонально-природоохоронного розділу ландшафтно-екологічної навчальної практики	6
3. Зміст звіту практики	8
4. Коротка інформація.....	9
4.1. Фізико-географічні особливості Львівської області.....	9
4. 2. Природоохоронні об'єкти Львівської області.....	13
4.3. Польові дослідження природоохоронної території Львівської області	20
4.3.1. Яворівський національний природний парк	20
4.3.2. Заповідник «Розточчя»	27
4.3.3. Транскордонний українсько-польський біосферний резерват «Розточчя».....	29
4.3.4. Страдч – гора блаженств	32
4.3.5. Сміт Івано-Франкове (музей художньої обробки деревини ХПТУ ім. Станька, музей історичних знахідок «Ера» Яворівського НПП і музей старожитностей в «Оселі Розточчя»)	35
4.3.6. Еколого-просвітницька «Стежка Івана Франка»	38
4.3.7. Ведмежий притулок «Домажир».....	41
4.3.8. Стара частина м. Львова	43
4.3.9. Зелена стежка Сихова.....	47
5. Контроль за проходженням практики	48
6. Вимоги до звіту за практику	49
7. Методи контролю	49
8. Критерії оцінювання звіту регіонально-природоохоронного розділу ландшафтно-екологічної навчальної практики	49
9. Рекомендована література	51
Інформаційні ресурси	54

Передмова

*«Загляньте глибоко в природу, і тоді ви зрозумієте
все набагато краще». –*

А. Ейнштейн.

*«Природу не можна застати неохайною
і напівроздягненою, вона завжди прекрасна.*

Природа не терпить неточностей і не прощає помилок». –

Р. Емерсон.

*«Краса природи – це одне з джерел,
що живить доброту, сердечність і любов». –*

В. Сухомлинський.

Регіонально-природоохоронний розділ навчальної ландшафтно-екологічної практики студентів II курсу спеціальності «Екологія» є завершальним. Місцем проведення цього розділу обрано Яворівський НПП, смт Івано-Франкове. Під час практики ми відвідуємо будівлю адміністрації Яворівського НПП, музей історичних знахідок «Ера» і музей старожитностей, заповідник «Розточчя», музей художньої обробки деревини ХПТУ ім. Станька, печерний монастир у Страдчі, мандруємо туристичними стежками Розточчя, ведмежим притулком «Домажир», а також центральною (старою) частиною Львова та екостежкою на Сихові.

Два крайні роки практика відбувається онлайн, проте є не менш захоплюючою. Завдяки презентаціям і цікавим розповідям провідного фахівця з екологічної освіти Яворівського НПП Марії Глови, ми ніби переносимося на досліджувані території, за що їй безмежно вдячні і радіємо з того, що вона є випускницею нашої кафедри і готова завжди допомогти. Також щирі слова подяки за щорічне сприяння у проведенні навчальної практики для студентів географічного факультету ЛНУ імені Івана Франка засилаємо адміністрації та працівникам Яворівського НПП.

Наскільки успішним є регіонально-природоохоронний розділ, можемо судити, читаючи враження від практики студентів: «Найбільше до душі мені припала історія Страдецької гори. Мандрувати цією святинєю було надзвичайно цікаво та захоплююче. У майбутньому я обов'язково її відвідаю» (*Петрайко Д.*); «Дякуємо Марії, яка хоч і онлайн, проте

провела нам надзвичайно цікаву екскурсію Яворівським НПП, що сприяло ще більше закохатися в неймовірні краєвиди Львівщини» (Гриценко Д.); «Стежка Івана Франка» для мене цінна знахідка, і я її обов'язково відвідаю» (Кірейчук М.); «Дуже цікавий і пізнавальний розділ, під час якого, побачивши світліни та почувши захоплюючі факти, йду збиратися в мандрівку наживо» (Штай С.).

1. Мета та завдання регіонально-природоохоронного розділу ландшафтно-екологічної навчальної практики

Ландшафтно-екологічну навчальну практику провадять після закінчення студентами IV семестру. Практика триває 28 днів (з 22.06 по 19.07). Зокрема, з 22.06 по 29.06 проходить гідрологічний розділ, з 30.06 по 06.07 – техноекологічний; з 07.07 по 13.07 – мікрокліматичний, а з 14.07 по 19.07 – регіонально-природоохоронний розділ.

Мета регіонально-природоохоронного розділу:

- з'ясувати фізико-географічні особливості Львівської області;
- ознайомитися з природоохоронними територіями та об'єктами Львівщини;
- вивчити типи та структуру природоохоронних об'єктів території проходження практики;
- знайти застосування теоретичних знань на практиці;
- навчитися самостійно проводити польові та лабораторні екологічні дослідження, а також узагальнювати та аналізувати зібрані фактичні дані;
- зібрати літературні, фондові та польові матеріали для написання і оформлення звіту.

У результаті проходження регіонально-природоохоронного розділу студенти повинні *знати*:

- основні принципи і методи організації польових геоекологічних досліджень природних ресурсів, об'єктів, центрів, регіонів;
- просторову організацію, назви, зв'язки між досліджуваними об'єктами, центрами району проходження практики;
- особливості і проблеми розвитку досліджуваних територій і об'єктів у регіоні проходження практики;
- організацію діяльності природоохоронних територій;
- значення природоохоронних об'єктів у розвитку інших сфер господарства в регіоні проходження практики;

вміти:

- провадити польові геоекологічні дослідження згідно з методикою прикладних екологічних досліджень та відповідно до мети і завдань практики;
- користуватись матеріалами, що стосуються природоохоронної проблематики регіону, топографічними і тематичними картами;
- опрацьовувати фактичний матеріал, його узагальнювати, набувати навичок аналітично-конструктивної обробки та самостійного дослідження;
- виявляти і реєструвати деструктивні природні та природно-антропогенні процеси і явища;
- пропонувати заходи щодо оптимізації виявлених під час проходження практики проблем.

Під час регіонально-природоохоронного розділу ландшафтно-екологічної навчальної практики студенти повинні *набути навичок:*

- планування досліджень у польових маршрутних, стаціонарних і камеральних умовах;
- скласти маршрути польових обстежень, план опису на точках спостережень;
- проведення польових екологічних досліджень;
- вивчення аспектів екологічної і природоохоронної проблематики об'єкта дослідження;
- збору необхідного матеріалу для написання звіту;
- аналізу і синтезу зібраної інформації;
- підготовки і оформлення підсумкового звіту.

2. Інформаційний обсяг регіонально-природоохоронного розділу ландшафтно-екологічної навчальної практики

1-й день практики. м. Львів. Вступна лекція керівника практики, під час якої:

- студенти знайомляться з керівником практики;
- діляться на окремі бригади, які охоплюють по 5–6 осіб та які очолює бригадир;
- знайомляться з метою, завданням розділу практики, детально вивчають методичні рекомендації, навчальну програму практики, отримують інформацію про звітну документацію з практики, рекомендації щодо написання звіту та головні вимоги його оформлення;

- вивчають літературу, що стосується геоecологічної та природоохоронної проблематики регіону дослідження;
- знайомляться з необхідними для польових робіт топографічними і тематичними картами;
- починають вести щоденники, де записуватимуть необхідну інформацію, почуту від керівника та екскурсовода, реєструватимуть дані власних спостережень.

2-й день практики. Маршрут: Львів–Страдч–Івано-Франкове. Екскурсія на Страдецьку гору, відвідання храму Матері Божої Нерушимої Стіни, цвинтаря і Хресної дороги. Екскурсія по заповіднику «Розточчя», відвідання музею художньої обробки деревини в смт. Івано-Франкове.

3-й день практики. Конференція у будівлі адміністрації Яворівського НПП з працівниками еколого-просвітницького центру, екскурсія музеєм історичних знахідок «Ера» і музеєм старожитностей.

4-й день практики. Маршрут: Львів–Лелехівка. Екскурсія Яворівським НПП. Серед цікавих об'єктів НПП, який починається безпосередньо біля с. Лелехівка є стежка Івана Франка.

5-й день практики. Екскурсія старою частиною м. Львова і зеленою стежкою Сихова – першою екостежкою у м. Львові.

6-й день практики. м. Львів. Написання, оформлення і захист звіту практики. На підставі записів у щоденнику, зібраних і опрацьованих матеріалів, в кінці практики, кожна бригада студентів оформляє звіт. Робота над написанням звіту є колективно-індивідуальною. Бригадир разом з викладачем розподіляють завдання між рештою членів бригади. У змісті звіту вказується автор кожного розділу, підрозділу і пункту. Слід вказувати також авторів світлин та інших графічних матеріалів (рисуноків, таблиць, схем, картосхем). Текстова частина звіту повинна містити 45–50 сторінок.

У першому розділі звіту студенти мають подати фізико-географічні особливості Львівської області, у другому – природоохоронні об'єкти Львівщини, а в третьому – відобразити всі основні природоохоронні об'єкти Львівської області, які відвідували студенти під час проходження регіонально-природоохоронного розділу ландшафтно-ecологічної навчальної практики. Ця частина звіту має бути доповнена світлинами, що були зроблені під час практики. Обмін інформацією під час карантину відбувається за допомогою електронної пошти, Viber, FB.

Після перегляду звіту керівником практики та усного захисту звіту виставляється диференційована оцінка з практики для кожного студента індивідуально.

3. Зміст звіту практики

Вступ

1. Фізико-географічні особливості Львівської області
  - 1.1. Геолого-тектонічна будова
  - 1.2. Геоморфологічна будова
  - 1.3. Кліматичні умови
  - 1.4. Гідрологічні умови
  - 1.5. Ґрунтовий покрив
  - 1.6. Рослинний світ
  - 1.7. Тваринний світ
  - 1.8. Ландшафтна структура і фізико-географічне районування
2. Природоохоронні об'єкти Львівської області
  - 2.1. Природні заповідники
  - 2.2. Національні природні парки
  - 2.3. Заказники
  - 2.4. Пам'ятки природи
  - 2.5. Регіональні ландшафтні парки
  - 2.6. Заповідні території (урочища)
  - 2.7. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва
3. Польові дослідження природоохоронної території Львівської області
  - 3.1. Яворівський національний природний парк
  - 3.2. Заповідник «Розточчя»
  - 3.3. Транскордонний українсько-польський біосферний резерват «Розточчя»
  - 3.4. Страдч – гора блаженств
  - 3.5. Сміт Івано-Франкове (музей художньої обробки деревини ХПТУ ім. Станька, музей історичних знахідок «Ера» Яворівського НПП і музей старожитностей)
  - 3.6. Еколого-просвітницька «Стежка Івана Франка»
  - 3.7. Ведмежий притулок «Домажир»
  - 3.8. Стара частина м. Львова
  - 3.9. Зелена стежка Сихова

Висновки

Список використаних джерел

Додатки

4. Коротка інформація

4.1. Фізико-географічні особливості Львівської області

Площа Львівської області складає 21,8 тис. км², що становить 3,6 % території України. За площею території Львівська область посідає 17 місце в країні. Вона межує на заході з Польщею, на півночі і північному сході – з Волинською, Рівненською областями, на півдні – із Закарпатською областю, на сході – з Тернопільською та Івано-Франківською областями.

Львівська область відзначається великою різноманітністю природних умов і багатством природних ресурсів. На її території є рівнини і гори, поширені поліські, лісостепові і лісолучні ландшафти: її надра багаті покладами нафти і горючих газів, кам'яного вугілля і самородної сірки, різноманітних солей і мінеральних вод тощо. Така різноманітність природних умов і природних ресурсів області зумовлена її географічним положенням, геологічною будовою і характером поверхні.

У цілому поверхню Львівської області можна уявити собі як систему широких рівнів, що поступово знижуються з півдня на північ. Перший рівень – Карпати з середніми висотами близько 700 м над р. м. і максимальною висотою на г. Пікуй (1406 м), яка є вершиною Вододільного хребта, що поділяє басейни Дністра і Тиси. Другий рівень – Передкарпаття з середніми висотами понад 300 м над р. м. і максимальною висотою 519 м на г. Радич на Межиріччі Стривігору і Болозівки. Третій рівень – утворює Львівське горбогір'я з середніми висотами близько 350 м над р. м. і максимальною висотою 472 м на г. Камула в Гологірському пасмі. Четвертий рівень – Мале Полісся з середніми висотами близько 220 м і максимальною – 276 м над р. м. на Буго–Стирському відтинку Головного європейського вододілу. Нарешті, п'ятий рівень утворює Сокальське пасмо з середньою висотою близько 210 м над р. м. і найменшою абсолютною висотою 180 м у долині Західного Бугу на границі з Волинською областю [25].

Будова надр Львівської області складна і різноманітна. Південно–західну частину займають Східні Карпати і Передкарпатський крайовий прогин; північно–східна лежить у межах Волино–Подільської частини Європейської (Руської) платформи.

Територія Львівщини поширюється на геоморфологічні області Волино–Поділля, Передкарпаття, Зовнішніх Карпат та Вододільно–Воронинських Карпат.

Львівська область відзначається різноманітністю кліматичних умов, що зумовлюється неоднорідністю її поверхні. Проте у кліматах окремих природних районів області є багато спільного, а саме: м'якість, яка виявляється у невеликих різницях температур літа і зими, та висока зволоженість, про яку свідчать значні річні суми опадів. Середня температура січня -5°C , липня від $+18^{\circ}\text{C}$ у центральній частині області та до $+12^{\circ}\text{C}$ в горах. Річна кількість опадів коливається від 600 мм на рівнині до 1 000 мм в горах.

Львівщині зовсім не властиві сильні морози, посухи, суховії та пилові бурі. Навпаки, для неї характерні часті відлиги взимку, значна хмарність, обложні дощі та викликані ними літньо-осінні паводки. На відміну від континентальності кліматів, яка зростає із заходу на схід, їх зволоженість зменшується в напрямку на схід.

Географічна широта на якій розташована територія Львівської області, сприяє тому, що земна поверхня одержує до $163,3$ ккал/см² сумарної радіації за рік. Радіаційний баланс в області в цілому за рік додатний і становить понад 40 ккал/см² [25].

В області за рік випаровується 560 мм вологи, на що витрачається понад 30 ккал/см² тепла. Отже, основна кількість тепла витрачається на випаровування. Показники теплового балансу свідчать про те, що в межах Львівської області формується помірно вологий клімат. Кількість опадів перевищує величину випаровування.

Над територією області проходять різноманітні повітряні маси. Панівним є повітря помірних широт, або полярне. В усі пори року спостерігається морське атлантичне повітря, яке взимку приносить похмуру з туманами погоду, викликає відлиги, а влітку – нестійку холодну погоду зі зливами, грозами. Континентальне полярне повітря долинає найчастіше влітку та навесні й пов'язане з трансформацією морського повітря.

Географічне положення Львівської області має ще й ту особливість, що через її територію простягається значна частина Головного європейського вододілу, який поділяє ріки Балтійського і Чорноморського басейнів. Положення Львівської області у смузі Головного європейського вододілу визначає деякі суттєві риси її природи: по–перше, область не має і не може мати великих річок, тому що на Головному вододілі лежать лише витoki річкових систем; по–друге, Львівська область як вододільна мусить бути досить піднятою над рівнем моря. Обчислено, що середня висота області досягає 376 м над р. м,

тобто вона вдвоє більша від середньої висоти України в цілому (175 м над рівнем моря).

Львівська область багата ріками, яких нараховується понад 8 950. Крім того, навесні під час танення снігу та влітку під час тривалих дощів утворюються тисячі тимчасових діючих потоків. Загальна протяжність рік області становить 16 343 км. Розподіл рік по басейнах нерівномірний. Найбільше рік належить до басейнів Дністра (5 738), Західного Бугу (3 213) і незначна частина – до басейну Сяну і Прип'яті.

Оскільки область розташована в межах Головного європейського вододілу, то в ній переважають дрібні ріки – витoki основних річок Дністра і Західного Бугу.

Крім рік, у Львівській області є озера, ставки, водосховища. Річкові долини мають широкі заплави і озеровидні розширення, які перетворені у великі ставки, як, наприклад, Рава-Руський став на р. Раті, Краковецький, Яворівський стави на р. Шкло, Городецький, Комарнівський стави на р. Верещиці.

Із загальної кількості озер та ставків переважають руслові ставки з дамбами, яких в області 350. У Львівській області є також карстові озера, розташовані на західних схилах Розточчя та у Львівському Опіллі.

У Львівській області відомі такі типи підземних вод: прісні, мінералізовані, термальні і мінеральні [25]. У їх поширенні спостерігається певна закономірність, яка зумовлена, в першу чергу, геологічною будовою.

Прісні води приурочені до четвертинних відкладів та корінних порід і є основним джерелом водопостачання як сільських, так і міських населених пунктів. У межах північно-східної частини Львівської області, яка належить до Волино-Подільського артезіанського басейну, прісні води поширені у відкладах крейдового віку. У південній частині області, яка збігається з Передкарпатським прогином, води корінних порід є високомінералізованим розсоллом. Своєрідну групу серед підземних вод Львівської області утворюють мінеральні води: це переважно сірководневі і глауберові води.

В доагрокультурний час більша частина території Львівської області була вкрита лісами. Тепер природна рослинність збереглася лише на одній третині площі і характеризується передусім лісовими, лучними та болотними угрупованнями. Ліси й тепер є пануючим типом рослинності на Львівщині. Лісова рослинність має всі основні типи: ліси широколисті, мішані і хвойні.

На рівнині та у передгір'ї основними лісоутворюючими породами широколистих лісів є дуб звичайний, бук лісовий і граб. У мішаних лісах поруч ростуть сосна звичайна, дуб, рідше бук. Хвойні ліси утворюють сосна на рівнині та в передгір'ї і ялина (смерека) та ялиця в передгір'ї. У дубових лісах переважають формації дуба звичайного і дуба скельного. Діброви особливо поширені в Західному Поділлі. Всюди діброви розташовуються невеликими масивами в комплексі з дубово-грабовими лісами.

Особливо поширені серед вторинних лісів грабово-дубові ліси або груди (Carpineto-Querceta); у таких лісах перший ярус утворює дуб звичайний, другий – граб. Поширені груди на півдні і на південному сході Західного Поділля та в Грядовому Побужжі. Друге місце за поширенням у рівнинній частині Львівщини займають соснові ліси (Pineta). Ростуть вони в основному на Малому Поліссі і Розточчі, де займають дюни і горби з міждюнними пониженнями. Основна лісоутворююча порода – сосна звичайна. Але найбільш поширена група лісових формацій на Львівщині – широколисто-соснові ліси (Nemoreto-Pineta), великі масиви яких є на Малому Поліссі і Розточчі. Широколисто-хвойні ліси поділяють на дубово-соснові (Querceto-Pineta) та буково-соснові (Fageto-Pineta). Дубово-соснові ліси поширені на Малому Поліссі – це в основному деревостани, в яких перший ярус складає сосна; буково-соснові ліси поширені лише на Розточчі [25].

Найменш поширена лісова формація в межах Львівщини – чорновільхові ліси (Alneta glutinosae). Трапляються вони на Малому Поліссі, на найбільш знижених, заболочених ділянках рівнинної частини області.

Ялиця (Abieteteta) з'являється в передгір'ї на висоті 300–400 м над р. м. у складі дубових лісів. Чисті насадження ялиці мало поширені і звичайно не є природними. Ялинові ліси утворюють у горах верхній лісовий пояс. При цьому на більшій частині зайнятої ними території верхня межа ялинового лісу в Карпатах антропогенного походження. Рештки ялинового рідколісся збереглися на дуже незначних площах.

Серед трав'яних формацій Львівщини панівне місце належить лукам. У рівнинній частині області більше заплавлених і менше низинних та суходільних (міжрічкових) лук. У передгір'ї і на схилах гір особливо поширені післялісові суходільні луки, а найвищі вершини гір вкриті справжніми луками.

Болотна рослинність Львівщини зосереджена на Малому Поліссі та в Передкарпатті. Чимало боліт є також на Розточчі і в Опіллі. На Малому

Поліссі більшість боліт розміщена по долинах дрібних, мало діяльних річок, менше – по заплавах великих рік: Стиру, Західного Бугу та інших. Особливо заболочена східна частина Малого Полісся. Поширеними є низинні болота. На Розточчі і Поділлі заболочені переважно заплави річок (Верещиця, Домажир, Гнила Липа тощо), тут також найбільш поширені низинні болота. Менше їх на межириччях у карстових западинах, зрідка трапляються і перехідні болота.

Найбільші болота на Львівщині: Солокія (заплава р. Солокія), Стоянів (заплава р. Судилівки), Дублянське, Полонинка, Івано-Франківське (Янівське). Великі болота є також на заплаві Дністра.

Видовий склад хребетних Львівської області досить різноманітний. У межах сучасної Львівщини зареєстровано таку кількість видів хребетних за класами: риб – 47, земноводних – 15, плазунів – 8, птахів – 199, ссавців – 71. Усього налічується 340 видів. До фауни хребетних території, яка займає верхів'я басейнів Дністра, Західного Бугу, входять західноєвропейські, східноєвропейські, гірський (аркто-альпійські), передньозіатські, бореальні, середземноморські види, що зумовлюється розміщенням області на межі Західної та Східної Європи, на вододілі річкових систем Балтійського і Чорного морів.

З огляду на зоогеографічну характеристику Львівська область належить до бореально-лісової та європейської лісостепової зон. Ці зони діляться на чотири зоогеографічні райони: 1) Українсько-Карпатський; 2) Західно-Волинський; 3) Подільський; 4) Закарпатський.

Специфічними представниками Українсько-Карпатського зоогеографічного району є такі види хребетних: форель струмкова, харіус, кумка гірська, тритони карпатський та альпійський, саламандра плямиста, ящірка живородяща, глухар, дятел, щеврик, плиска гірська, дрізд білозобий, завирушка, шишкар, білка карпатська, полівка мала водяна, полівка снігова, ведмідь бурий, олень карпатський.

Територія Львівської області багата унікальними об'єктами історико-культурної спадщини, мистецтва, лікувально-оздоровчими, водними і ландшафтними ресурсами, самобутніми традиціями та звичаями, які в поєднанні з вигідним географічним положенням, прекрасний потенціал для розвитку найрізноманітніших видів і форм туризму та відпочинку. Частка Львівської області в природно-ресурсному потенціалі України складає близько 5,4 % [53].

4. 2. Природоохоронні об'єкти Львівської області

Станом на 01.01.2020 р. відсоток заповідності в Україні становить 6,77 % від загальної площі території, що складає 4 085 862,37 га. За роки

незалежності площа ПЗФ України зросла більше, ніж утричі (у 1991 р. вона становила 1 310 000 га). Але незважаючи на це, вона є недостатньою і залишається значно меншою, ніж у більшості країн Європи, де середній відсоток заповідності становить 21 % [44].

Станом на 1 січня 2020 р. на теренах Львівщини функціонує 392 території та об'єкти природно-заповідного фонду. Фактична площа ПЗФ Львівської області 171,1 тис. га, що становить 7,84 % від її загальної площі і займає 14 місце серед областей України. Зокрема, на території ПЗФ загальнодержавного значення припадає 3,52 %, а місцевого – 4,32 %.

В адміністративному плані найвищі показники заповідності станом на 2019 р. характерні для Сколівського (28,5 % від площі району) та Турківського районів (20,4 %). Дещо нижчим показником характеризується Жовківський район (16,0 %). До третьої групи районів, де цей показник змінюється в межах 5,1–10,0 % відносяться Бродівський, Золочівський, Миколаївський, Пустомитівський, Старосамбірський та Яворівський райони, а також міста Львів (близько 10 %) і Трускавець (близько 8 %). Надзвичайно низькі показники заповідності (до 1 %) мають Мостиський, Кам'яно-Бузький та Самбірський райони (рис. 4.1) [26].

У переліку ПЗФ немає лише біосферних заповідників. За кількістю в регіоні, як і в Україні загалом, переважають пам'ятки природи (ПП) – 199 об'єктів. На них припадає більше половини (52 %) усіх заповіданих об'єктів Львівщини. За площею у структурі ПЗФ переважають національні парки (36,8 %), дещо менша частка припадає на РЛП (35,6 %) та вдвічі менше – на заказники (19,7 %). Переважній більшості об'єктів ПЗФ області (93 %) надано статус місцевого значення, що покладає обов'язки щодо їхньої охорони передусім на органи місцевого самоврядування. Це, зокрема, 197 пам'яток природи різних типів: ботанічних (121), комплексних (19), гідрологічних (34), геологічних (19), пралісових (4). Значною у складі ПЗФ є кількість пам'яток садово-паркового мистецтва (56) та заповідних урочищ (48), а також заказників місцевого значення (48): лісових (23), ландшафтних (15), ботанічних (4), загальнозоологічних (2), ентомологічних (1) і гідрологічних (1). Зазначимо, що робота зі створення заповідних об'єктів місцевого значення в області триває. Зокрема, у 2019 р. Львівська обласна рада ухвалила рішення про оголошення шести заказників місцевого значення: одного ландшафтного («Торфовище Білогорща»), одного ботанічного («Двірцівський») і чотирьох лісових («Розгірче», «Заріччя», «Солотвина» і «Лісопарк Рудно») [26]. Було створено дендрологічні парки «Під Гараєм», «В'язівський» та «Екопарк

Рис. 4.1. Мережа територій та об'єктів природно-заповідного фонду Львівської області (об'єкти загальнодержавного значення і регіональні ландшафтні парки) [26]

студентський», парк-пам'ятку садово-паркового мистецтва «Парк короля Данила». На окрему увагу серед територій та об'єктів ПЗФ місцевого значення заслуговують п'ять регіональних ландшафтних парків, які згідно із Законом «Про природно-заповідний фонд України» (1992) є природно-заповідними установами, для ефективного функціонування яких потрібно створювати відповідні адміністрації. З огляду на це місцеві органи влади повинні виділити окреме фінансування на утримання і розвиток цих установ. Щодо заповідних територій та об'єктів загальнодержавного значення, то таких в Львівській області станом на 2019 р. нараховують 26 (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Структура природно-заповідного фонду Львівської області
(станом на 20.03.2019 р.) [26]

Категорії територій та об'єктів ПЗФ	Загальнодержавного значення*	Місцевого значення*	Разом
Природний заповідник	<u>1</u> 2 084,5	–	<u>1</u> 2 084,5
Національні природні парки**	<u>3</u> 58 350,5	–	<u>3</u> 58 350,5
Регіональні ландшафтні парки	–	<u>5</u> 56 540,7	<u>5</u> 56 540,7
Заказники	<u>9</u> 3 303,0	<u>48</u> 27 955,7	<u>57</u> 31 258,7
Пам'ятки природи	<u>2</u> 592,8	<u>197</u> 2 346,6	<u>199</u> 2 939,4
Ботанічні сади	<u>2</u> 41,2	<u>1</u> 1,5	<u>3</u> 42,7
Зоопарки	–	<u>1</u> 5,9	<u>1</u> 5,9
Дендрологічні парки	<u>2</u> 54,0	<u>2</u> 3,1	<u>4</u> 57,1
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	<u>6</u> 115,3	<u>56</u> 766,6	<u>62</u> 881,9
Заповідні урочища	–	<u>48</u> 6 502,4	<u>48</u> 6 502,4
Разом	<u>26</u> 64 541,3	<u>358</u> 94 122,5	<u>383</u> 158 663,8

Примітка: * у чисельнику – кількість територій та об'єктів ПЗФ, у знаменнику – їх площа, у га;

** без НПП «Бойківщина»

У квітні 2019 р. Президент України П. Порошенко підписав Указ про створення Національного природного парку “Бойківщина” в Турківському районі площею 12 240 га. У національний парк увійшли частина земель Надсянського РЛП, заказники “Пікуй”, “Либохорівський” і “Розлуч”, комплексна пам’ятка природи “Витік р. Дністер”. У 2020 р. Президент України В. Зеленський підписав Укази про створення ще трьох об’єктів загальнодержавного значення: НПП “Королівські Бескиди”, ботанічного заказника “Долина ірисів” та парка-пам’ятки садово-паркового мистецтва “Адамівка”.

Станом на 01.10.2021 у Львівській області функціонує 403 території та об’єкти природно-заповідного фонду, загальною площею 180,23 тис. га, що складає 8,25 % від площі території області. Десять об’єктів природно-заповідного фонду є природоохоронними установами зі спеціальними адміністраціями, а саме: природний заповідник «Розточчя», національний природний парк «Сколівські Бескиди», Яворівський національний природний парк, національний природний парк «Північне Поділля», ботанічний сад Львівського національного університету імені Івана Франка, ботанічний сад Національного лісотехнічного університету України, регіональні ландшафтні парки «Знесіння», «Равське Розточчя», «Верхньодністровські Бескиди», «Надсянський».

Найбільшу площу в структурі природно-заповідного фонду області займають національні природні парки – Сколівські Бескиди, Яворівський, Північне Поділля, Бойківщина та Королівські Бескиди – загальна площа яких 79 587,52 га, регіональні ландшафтні парки (Надсянський, Верхньодністровські Бескиди, Равське Розточчя, Стільське Горбогір’я та Знесіння – 56540,68 га та заказники – 35137,69 га (табл. 4.2).

У заповіднику «Розточчя» збереження природних комплексів та об’єктів забезпечується передусім через впровадження режиму суворої (абсолютної) заповідності на усій його території. Тут виконують комплексні наукові дослідження, проводять екскурсії лише за маршрутами двох еколого-пізнавальних стежок та у музеї «Природа Розточчя». Національні природні парки, зокрема, «Яворівський», є поліфункціональними природоохоронними, рекреаційними, культурно-освітніми, науково-дослідними установами, територія яких поділена на чотири функціональні зони, що мають диференційований режим охорони. Важливе значення для підтримки загального екологічного балансу в регіоні відіграють дев’ять заказників загальнодержавного значення. Найбільшими за площею серед них є заказники «Бердо» (1 085 га), «Пікуй» (711 га) і «Діброва» (839 га).

Таблиця 4.2

Об'єкти природно-заповідного фонду Львівської області [12]

	<i>(на кінець року)</i>					
	Кількість об'єктів			Їхня площа, га		
	2010	2015	2020	2010	2015	2020
Усього	329	353	399	148539	157511	180201
Загальнодержавного значення	25	25	29	64552	64552	85863
природний заповідник "Розточчя"	1	1	1	2085	2085	2085
національні природні парки						
"Яворівський"	1	1	1	7079	7079	7079
"Сколівські Бескиди"	1	1	1	35684	35684	35684
"Північне Поділля"	1	1	1	15588	15588	15588
"Бойківщина"	–	–	1	–	–	12240
"Королівські Бескиди"	–	–	1	–	–	8997
заказники	9	9	10	3303	3303	3322
пам'ятки природи	2	2	2	593	593	593
ботанічні сади	2	2	2	41	41	41
дендрологічні парки	2	2	2	64	64	64
парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	6	6	7	115	115	170
Місцевого значення	304	328	370	83987	92959	94338
регіональні ландшафтні парки	4	5	5	47379	56289	56541
"Знесіння"	1	1	1	312	312	312
"Надсянський"	1	1	1	19428	19428	19428
"Верхньодністровські Бескиди"	1	1	1	8536	8536	8536
"Равське Розточчя"	1	1	1	19103	19103	19103
"Стільське Горбогір'я"	–	1	1	–	8910	9162
заказники	33	34	66	27563	27602	31835
пам'ятки природи	164	183	197	1772	1768	2350
інші об'єкти	103	106	102	7273	7300	3612

За особливостями охорони природних комплексів й об'єктів серед заказників виділяють: три ландшафтних, два ботанічні, два гідрологічні, та по одному лісовому і загальнозоологічному. Заказник «Потелицький» у 2007 р. увійшов у склад РЛП «Равське Розточчя», а заказник «Пікуй» у 2019 р. – у НПП «Бойківщина».

Важливу наукову, просвітницьку та рекреаційну роль серед заповідних територій відіграють такі об'єкти загальнодержавного значення, як ботанічні сади (ЛНУ імені Івана Франка та НЛТУ України), два дендропарки та шість парків-пам'яток садово-паркового мистецтва. Цінними з природничого та екоосвітнього погляду є пам'ятки природи (ботанічна – «Лиса гора та гора Сипуха», комплексна – «Гора Вапнярка»), які увійшли у НПП «Північне Поділля». Наголосимо, що у складі природно-заповідного фонду області, 131 об'єкт є «точковим» (окремі старовікові й екзотичні дерева, об'єкти неживої природи, наприклад свердловини мінеральних вод, нафти, геологічні відслонення, скелі тощо), які, по суті, не відіграють важливої ролі щодо збереження природної біотичної та ландшафтної різноманітності регіону. Ще 69 об'єктів – це парки пам'ятки садово-паркового мистецтва, ботанічні сади, дендрарії, зоопарк, тобто об'єкти штучного походження, значення яких у збереженні природних ландшафтних комплексів регіону є опосередкованим. Отже, понад 50 % від загальної кількості об'єктів природно-заповідного фонду області становлять лише 2,4 % від його загальної площі, є «точковими», або природно-антропогенними об'єктами й мають другорядне значення для збереження природного біорізноманіття регіону [50]. Важливим показником під час оцінки структури ПЗФ регіону є наявність та площа об'єктів із суворим режимом охорони, який характерний для заповідників, заповідних зон НПП та РЛП, заповідних урочищ. Станом на 2019 р. заповідним режимом суворої охорони охоплено близько 15 тис. га або близько 0,7 % території області. Сьогодні не всі НПП і РЛП регіону мають затверджені проекти організації території, в яких визначено місце розташування і площу заповідної зони. Тому в перспективі цей показник повинен збільшитись.

Абсолютна більшість об'єктів з великою площею природно-заповідного фонду Львівської області охоплює лісові природні комплекси. Слабо представлені в структурі природно-заповідного фонду водно-болотні, лучні й лучно-степові екосистеми регіону. Особливо це помітно в гірській частині Карпат, де до складу великих заповідних об'єктів, таких, наприклад, як заказники «Пікуй»,

«Либохорівський», заповідне урочище «Зелемін» та ін. входять лише землі лісового фонду, до яких не включені ділянки полонин, які підпорядковані іншим землекористувачам [50].

Водночас значні частки площі об'єктів ПЗФ властиві для Українського Розточчя (11,5 %).

4.3. Польові дослідження природоохоронної території Львівської області

4.3.1. Яворівський національний природний парк

Парк створено 4 липня 1998 р. Указом Президента України № 744 на базі Яворівського регіонального ландшафтного парку (існував тут з 1996 р. на площі 4 190,0 га) та прилеглих територій Старичівського та Магерівського військових лісгоспів з метою збереження, відтворення та раціонального використання типових і унікальних лісостепових ландшафтів та інших природних комплексів у районі Головного європейського вододілу, які мають важливе природоохоронне, естетичне та рекреаційне значення. Його територія є частиною Українського Розточчя – вузького горбогірного пасма (25 км.), що простягається від українського м. Львів до польського м. Краснік завдовжки 75 км. Ці терени поєднують у собі риси трьох географічних регіонів – Карпат, Полісся та Поділля, що зумовило величезне флористичне та фауністичне різномаяття на даній території. Загальна площа національного парку становить 7 108,0 га, з яких 2 915,0 га (41 %), надані парку в постійне користування, а 4 193,0 га включені до його складу без вилучення у землекористувачів [54]. Адміністрація національного парку розташована в смт Івано-Франкове (вул. Зелена, 23) (світлина 4.1).

Унікальністю даної території є наявність частини Головного європейського вододілу, який збігається з південно-східною частиною парку і розділяє басейни річок Чорного й Балтійського морів. Це, зокрема, річки Ставчанка і Стара Ріка (ліві притоки Верещиці), Дерев'янка і Свина (басейн Західного Бугу); протікає Верещиця, яка впадає у Дністер [61].

За фізико-географічним районуванням територія парку відноситься до Розтоцького району Розтоцько-Опільської області Західно-Української лісостепової провінції. Завдяки географічному розташуванню парк має різноманітний та своєрідний рельєф, який добре репрезентує головні морфологічні ландшафти Янівсько-Львівського Розточчя. У рельєфі парку поєднуються крутосхилі горби-останці, платоподібні підняття, широкі міжпасмові улоговини, тераси і заплави річок. Територія

*Світлина 4.1. Конференц-зал адміністрації
Яворівського НПП*

НПП охоплює природні комплекси трьох із шести ландшафтів височини Розточчя: Янівського, Дубровицького і Верхньоверешицького [7]. Підняття і пасма розчленовані глибокими (місцями до 80–100 м) ярами, які місцеві жителі називають «дебрами». Численні мальовничі горби-останці зі скелями з масивних вапняків та пісковиків надають паркові неповторної своєрідності (г. Кам'яна). Тут часто трапляються невеликі печери та понори карстового походження. Цікавими є також нав'язні вітром горби та дюни, вкриті сосновими борами. Найвищою точкою парку є безіменна висота (403,6 м) західніше с. Млинки. Серед інших вершин виділяються: Булава (397 м), Кубин (378 м), Березняки (378 м), Болтова Гора (360 м), Вівсяна Гора (387 м). Значна контрастність та різноманітність рельєфу різних ділянок НПП зумовлює високу пейзажну привабливість території парку, що поряд з достатньо значним вертикальним розчленуванням рельєфу забезпечує її високу рекреаційну цінність [27].

Площа земель, що належать до категорії лісових, у парку становить 6 740,2 га (94,8 % загальної площі). Найбільше тут букових, соснових і дубово-соснових лісів, менше – березових, грабово-дубових і сосново-дубових лісів, а вздовж річок – чорновільхових. Високе різноманіття лісів Яворівського національного парку і заповідника «Розточчя» зумовлене проходженням через Українське Розточчя флористичного рубежу Середньої та Південно-Східної Європи, який супроводжує перехід

широколистяних лісів у лісостеп. Тут проходить східна межа поширення дуба скельного, ялівцю, бука лісового, південно-східна – сосни звичайної, північно-східна – ялиці білої. На скельних відшаруваннях є реліктові залишки степової рослинності. Незначні площі займають лучна, водна і болотна рослинність.

Флора парку представлена 750 видами судинних рослин та 249 видами грибів. З них 22 види занесено до Червоної книги та 35 видів є рідкісними на Розточчі. У парку зростає 15 видів, які охороняє Вашингтонська (CITES) та один вид Бернської конвенції [3]. Тут зростає понад 200 видів лікарських рослин.

Фауна парку налічує 300 видів хребетних тварин: 52 види ссавців, 204 птахів, вісім плазунів, 11 земноводних, 25 видів кісткових риб. Розпочато вивчення фауни безхребетних. На території парку виявлено 52 види тварин, занесених до Червоної книги України (два види риб, два – плазунів, 30 – птахів і 18 – ссавців), 12 видів з Європейського Червоного списку, а також 247 видів, які охороняє Бернська та 99 видів – Боннська конвенції. У НПП зареєстровано 40 видів комах, включених до Червоної книги України, вісім – до Червоного списку МСОП, 14 – до Європейського Червоного списку та 12 – до Бернської конвенції [3].

Територія парку простягається своєрідним півмісяцем від с. Верещиця (Яворівський р-н) до с. Крехів (Жовківський р-н). Його протяжність з заходу на схід – 12–13 км, а з півночі на південь – від 2,5 до 12 км. На південному заході парк межує з природним заповідником «Розточчя», на сході – з регіональним ландшафтним парком «Равське Розточчя», на півночі – з діючим Яворівським військовим полігоном спільного використання України й країн НАТО. Територія парку є цілісною [21].

Функціональне зонування території НПП подано на рис. 4.2. Заповідна зона займає 14,5 %. До земель, наданих у постійне користування Яворівського НПП належать: заповідна зона – 1 030,6 га – 35,4 %, зона регульованої рекреації – 1 428,2 га – 49 %; зона стаціонарної рекреації – 40,9 га – 1,4 % і господарська зона – 415,3 га – 14,2 %. До земель, наданих без вилучення землекористувачів належить господарська зона – 4 193 га – 58,9 % [27].

Територією парку прокладено шість екологічних маршрутів, найпопулярнішими з яких є: «Стежка Івана Франка», «Крехівські святині», «Голуби», «Верещиця», «Головний європейський вододіл» і «Лелехівка». Унікальні природні й історико-культурні об'єкти Розточького регіону

Тут облаштовано стаціонарні зони відпочинку «Верещиця», «Лелехівка», «Козулька», «Середній Горб» та «Оселя Розточчя», у яких створені умови для комфортного відпочинку:

«Верещиця»: літні відпочинкові навіси, мангали для розведення вогнищ. Є дві водойми: одна пристосована для купання, інша, обладнана містками – для спортивно-любительської риболовлі. На водоймі для купання облаштовано пляж, причали, працює рятувальний пост, є можливість покататися на човні. Для дітей є окремо визначене місце для купання, дитячий майданчик. Можна покататися на бричці, відвідати інші маршрути. Є стаціонарний відпочинковий будинок (світлина 4.2).

Світлина 4.2. Стаціонарна зона відпочинку «Верещиця» (Б. Дацко)

«Лелехівка»: Облаштовано місця масового відпочинку, побудовано літні відпочинкові навіси, мангали, містки для риболовлі. Облаштовано дитячі майданчики (світлина 4.3). Є можливість відвідати літературно-природничий маршрут «Стежка Івана Франка».

Світлина 4.3. Зона стаціонарної рекреації «Лелехівка» (М. Глова)

«Козулька»: база відпочинку вихідного дня. Це комфортна, переважно суха місцевість з добрим мікрокліматом. На річці Кислянка розміщено дві водойми. У цій місцевості зосереджено багато пам'яток, історичних присілків Крехівського монастиря (світлина 4.4).

Світлина 4.4. Зона стаціонарної рекреації «Козулька» (М. Глова)

«Середній Горб»: 15 км від міста Львова. Це місце, де були давні дворища та лісничівки в урочищі Поляна. Тут є привабливі гори-останці. Створено озеро на площі 2 га, навколо якого збереглися поодинокі багатовікові дерева. Місцевість приваблива для прогулянкового, пікнікового, утилітарного (збір ягід, грибів) відпочинку (світлина 4.5).

Світлина 4.5. Зона стаціонарної рекреації «Середній Горб» (М. Глова)

«Оселя Розточчя» є своєрідним прототипом українського села з садбою і ставком для спортивно-любительської риболовлі. Тут можливо не лише ознайомитись із сільським колоритом, свійськими та дикими тваринами, а й активно провести вихідний день. На території осередку розвивається кінний туризм. Відвідувачі можуть милуватися нащадками дикого коня тарпана та здійснювати кінні прогулянки. Серед тихої природи, в живописному лісі осередку функціонує дерев'яний будинок літнього типу. Однією з родзинок «Оселі Розточчя» є пасіка, де можливо не тільки скуштувати продукти бджільництва, а й спробувати цілющий «сон на бджолах». За бажанням, на території осередку можна організувати майстер-класи народних майстрів-умільців з яворівського розпису деревини, виготовлення ляльки-мотанки, вишивки яворівкою тощо. Свійські тварини, пасіка, глибочезна криниця та предмети старожитностей створюють затишок сільської господи (світлина 4.6).

Світлина 4.6. Зона стаціонарної рекреації «Оселя Розточчя» (Б. Дацко)

Яворівський національний природний парк володіє значним рекреаційним потенціалом для розвитку еколого-пізнавального, культурологічного, сакрального, а також спортивного (кінного, велосипедного та лижного) туризму, а на прилеглих територіях – кваліфікованого туризму (мисливство, рибальство). В навколишніх населених пунктах існують сприятливі умови для розвитку агротуризму.

Проблеми функціонування національного парку зумовлені передусім сусідством на півночі з тренувальним полігоном Яворівського навчального центру Міністерства оборони України, на якому з початком військових дій на Донбасі, проводять регулярні військові навчання. Ця обставина впливає на перебіг природних процесів та можливості рекреаційного використання природних комплексів на усіх землях парку.

Як наслідок – значне рекреаційне навантаження на відпочинкову зону «Верещиця» та недостатнє використання рекреаційного потенціалу інших зон відпочинку. Сусідство парку з активно функціонуючими військовим полігоном та лісгосподарськими підприємствами обмежує можливості розширення його території [26].

4.3.2. Заповідник «Розточчя»

Заповідник «Розточчя» створено 5 жовтня 1984 р. на основі державного заказника «Страдчанський ліс» та заповідного урочища «Королева гора». Він розміщений у північно-західній частині Подільської височини і відноситься до вузького-горбистого пасма Українського Розточчя. Площа заповідника – 2 084,5 га, протяжність території з півночі на південь становить 8 км, із заходу на схід – 12 км. Адміністрація розташована в смт Івано-Франкове (вул. Січових Стрільців, 7) (світлина 4.7). Місцевий рельєф характеризується чергуванням річкових долин, болотяних місцин та горбів зі скелями. На його території виокремлюються три платоподібні підвищення: урочища Верещиця (997 га), Горбки (388 га) і Ставки (593 га), горб-останець Королева гора (22 га) та плоскорівнинне заболочене урочище Заливки (84 га). Уздовж меж заповідника протікає

Світлина 4.7. На території адміністрації заповідника «Розточчя»

річка Верещиця, у долині якої споруджено каскад ставів. Найбільшим є Янівський став (207 га), у який впадає річка Ставчанка (світлина 4.8). У рельєфі заповідника поєднуються крутосхилі горби-останці, платоподібні підняття та широкі міжпасмові улоговини. Найвищі пункти – г. Таборова (362,4 м) і Гострий горб (350,6 м). Найнижчі відмітки рельєфу приурочені до заплав річок Верещиці та Ставчанки (288,4 м). Неповторної своєрідності рельєфу заповідника надають мальовничі скелі заввишки до 10–15 м на горбах-останцях Таборова і Гострий горб. З цінних об'єктів неживої природи зазначимо про еолові горби, дюни та польодовикові ками, які вкриті сосновими борами (урочище Горбки), знахідки морени нижньоплейстоценового віку (східніше с. Верещиця), кристалічні валуни скандинавського походження розміром до 1,0 м (урочище Верещиця) [26].

Світлина 4.8. Янівський став

Багатий рослинний світ заповідника представлений унікальними сосново-буковими та сосново-дубово-буковими деревостанами. Загалом 92 % територіальної площі вкрито лісами, інші 8 % – лучною, болотною та прибережно-водною рослинністю. Найціннішими серед лісових угруповань є букові, дубові, соснові, буково-соснові, дубово-соснові і сосново-дубово-букові. Тут простежується зростання дев'яти рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України. З 13 липня 2017 р. ділянка

заповідника площею 384,81 га належить до об'єкта Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи». Флора заповідника налічує 1 094 видів судинних рослин, 212 – мохоподібних, 65 – лишайників, 20 – синьо-зелених водоростей, 365 видів грибів [29]. На території заповідника відмічено 35 видів флори, занесених у Червону книгу України (2009), двох видів, що включені у Бернську конвенцію і 42 види з регіонального червоного списку “Перелік регіонально рідкісних видів, що потребують охорони у межах Львівської області” (2008) [26].

Фауна заповідника вивчена детально. Зокрема, іхтіофауна налічує 21 вид, фауна земноводних і плазунів – 19, птахів – 215, ссавців – 61 вид [32]. У заповіднику зареєстровано 1 905 видів безхребетних. Найчисельнішими є членистоногі – 1 777 видів (павукоподібні – 425, прихованошелепні – 140 і комахи – 1 212 види). У фауні хребетних виявлено 59 видів (27 видів птахів, 19 – ссавців, два – плазуни, один вид міногopodobних), що занесені до Червоної книги України; 271 вид під охороною переліків Бернської конвенції; 65 видів мігруючих птахів – Боннської конвенції. До Європейського Червоного списку з птахів занесено лише шуліку чорного [2; 32]. З безхребетних особливу цінність мають види, занесені до охоронних списків МСОП, Європейського Червоного списку, Бернської конвенції і ЧКУ, яких у заповіднику виявлено 62 види членистоногих [34; 37].

На території заповідника функціонує метеостанція, моніторингові пункти і стаціонари, а також унікальні науково-дослідницькі об'єкти: лісотипологічний профіль Андрія П'ясецького, закладений у 1940 р. в урочищі Ставки; географічні культури сосни звичайної, зібраної з території колишнього Радянського Союзу, в урочищі Горбки; профілі з вивчення динаміки дефлюкційних процесів в урочищі Верещиця [10; 33].

У заповіднику функціонує Екопросвітницький центр і музей «Природа Розточчя», де провадять еколого-освітні заходи та спортивно-туристичні конкурси (День птахів, День дерева, День Довкілля, Збережи ялинку, Первоцвіт, Марш парків).

4.3.3. Транскордонний українсько-польський біосферний резерват «Розточчя»

У рамках проекту ТАСІС «Інтегрований розвиток Розточчя» у 2000-му році було розроблено концепцію суцільного резервату, створивши регіональний ландшафтний парк «Равське Розточчя», який слугував би природним коридором між Українським та Польським

Розточчями. Окрім того, було вирішено створити охоронну зону довкола природного заповідника «Розточчя». У 2008-му розпочалась підготовка для подання у МАБ ЮНЕСКО пакету номінаційних документів на створення українського біосферного резервату «Розточчя». Але для створення міжнародного українсько-польського резервату під егідою ЮНЕСКО необхідно спершу створити окремі біосферні заповідники на території обох країн, а тоді уже їх об'єднання.

29 червня 2011-го року комісія МАБ ЮНЕСКО прийняла рішення про створення Міжнародного біосферного резервату «Розточчя». Його площа складає 74 416,0 га, з яких природне ядро – 3 314,6 га, буферна зона – 10 874,2 га й транзитна зона – 60 227,2 га. Біосферний резерват створений за концепцією Севільської стратегії, коли територія об'єднує як природо-заповідні території – ядра, так й землі співробітництва – транзитні зони, які належать місцевим громадам і не є заповідними. До складу біосферного резервату «Розточчя» увійшло п'ять заповідних об'єктів: природний заповідник «Розточчя» (площа 2 084.5 га), Яворівський національний парк (7 078.6 га), регіональний ландшафтний парк «Равське Розточчя» (19 103 га), орнітологічний заказник «Янівські чаплі» (16 га) та заповідне урочище «Немирів» (276 га).

Основна мета нового біосферного резервату «Розточчя» – це збереження біорізноманіття, проведення наукових досліджень, розвиток місцевих громад, відродження традиційних ремесел, народних промислів, невиснажливе природокористування, підтримку вирощування екологічно чистої сільськогосподарської продукції, збереження історико-культурної спадщини, проведення еколого-освітньої діяльності, розвиток зеленого туризму.

Українська частина «Розточчя» внесена до Всесвітньої мережі біосферних резерватів у 2011 р., а в 2019 р. – спільно з польською частиною вже як транскордонний біосферний заповідник. Транскордонний біосферний резерват «Розточчя» розташований у регіоні Розточчя в Польщі та Україні. Цей регіон є природним і культурним прикордонним районом, перебуває в безпосередній близькості до Львова (Україна) та Замостя (Польща), міст, які внесені до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Площа природних ядер – 3 325 га, буферної зони – 11 800 га, транзитної зони – 59 762 га. Загальна площа української частини транскордонного біосферного резервату – 74 887 га, тоді як загальна площа всього транскордонного біосферного резервату становить 371 902 га (рис. 4.4). Окрім природних екосистем, до складу біосферного резервату

«Розточчя» увійшли антропогенно трансформовані території, зокрема – 65 населених пунктів Яворівського і 48 – Жовківського районів [4].

Регіон Розточчя є екологічним коридором, що з'єднує Польське нагір'я з Поділлям, і який забезпечує міграцію рослин та тварин, а також північно-східною межею поширення бука, ялиці, ялини та явора. Найтипівішими ссавцями регіону Розточчя є: свиня дика, дика коза, борсук, лисиця звичайна, вівірка і заєць-русак; трапляються такі рідкісні або нечисленні види, як лось, рись та вовк, низка видів кажанів: підковоніс малий, нічниця довгоуха, війчаста, водяна, Брандта, вусата, вухані звичайний та австрійський, широковух європейський, вечірниця руда, нетопирі лісовий та пігмей, лилик двоколірний, кажани пізній та північний. До орнітофауни регіону належать такі види, що мають високу природоохоронну цінність, як: нерозень, орлан-білохвіст, лелека чорний, осоїд, підорлик малий, сова довгохвоста, сичик-горобець та сич волохатий, жовни зелена і сива, дятел середній, дятел білоспинний, мухоловка мала, мухоловка білошия, сірий сорокопуд, підкоришник короткопалий, золотомушка червоночуба.

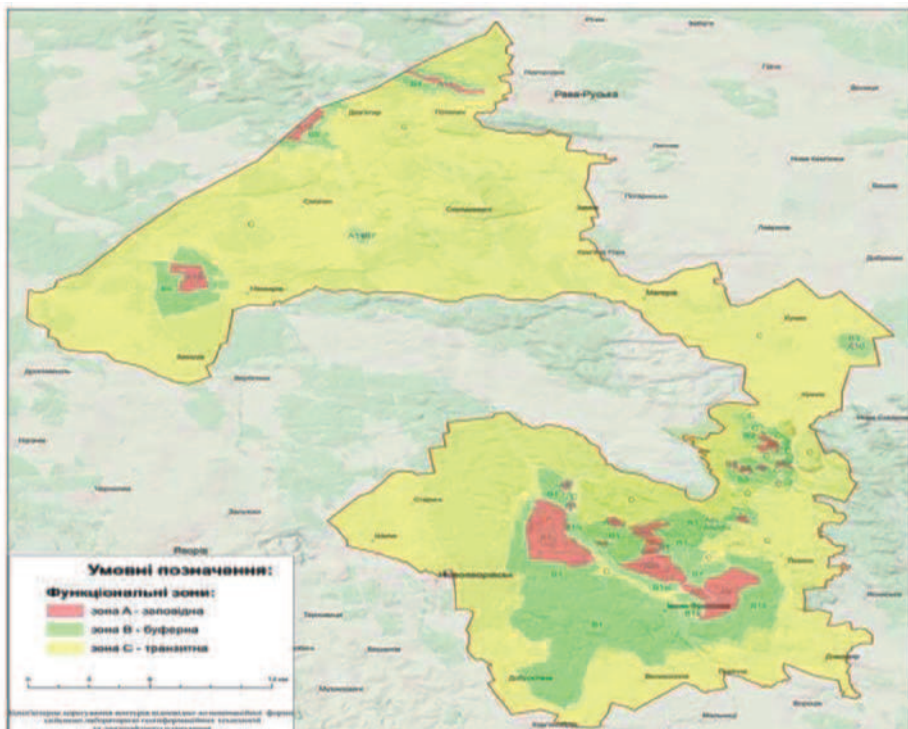

Рис. 4.4. Біосферний резерват «Розточчя»

На території української частини ТБР «Розточчя» розташовані території Смарагдової мережі Європи UA0000003 «Природний заповідник «Розточчя», UA0000030 «Яворівський національний природний парк» та UA0000121 «Розточчя».

Транзитна зона резервату населена людьми, для яких сільське та лісове господарство є одним з основних джерел існування. Тут збереглися давні традиції використання природних ресурсів, включаючи ліси, тому місцеве населення розуміє, що якість їхнього життя залежить від стану природи.

Туристичні та рекреаційні особливості Розточчя – ландшафтне та біотичне різноманіття, лікувально-оздоровчі цінності, сакральні пам'ятки, історико-культурна спадщина призвели до швидкого розвитку діяльності, пов'язаної з туризмом та відпочинком. Останніми роками біосферний резерват щороку відвідує понад 300 тис. осіб [48].

4.3.4. Страдч – гора блаженств

Страдчанська печера (інша назва – Страдецька печера) – комплексна пам'ятка природи місцевого значення в Україні. Розташована біля села Страдч (Яворівський район, Львівська область), при вершині пагорба, що на лівому березі річки Верещиці, неподалік від траси Львів – Краковець. Перший запис про монастир в Галицько-Волинському літописі, під назвою «Печера Домажирова», датується 1242 роком. Хоча його історія сягає значно давніших часів.

Печера міститься в надрах Страдецької гори (359 м), яка розташована серед південних відрогів горбистого пасма Розточчя. Загальна довжина ходів – понад 270 м. Складається з вхідної галереї (завдовжки близько 40 м), в якій влаштована церква. У печерній церкві є кам'яний хрест XI століття, зберігся кам'яний стілець для сповіді. Біля головної стіни – витесаний з каменю престол, за яким, у заглибленні горіло вічне світло. За княжих часів тут існував печерний монастир [39].

Страдецький печерний монастир унікальний тим, що зберігся майже без змін ще з часів свого заселення, коли у невеличкій печері, видовбаній у піщаному пагорбі, розпочали свій чернечий подвиг двоє ченців, що за легендою примандрували сюди з Києва. Невдовзі до них приєдналися інші ченці, а заснований ними підземний монастир став другим за значенням після Києво-Печерської лаври у давній Русі (світлина 4.9).

Страдч – місце стародавньої києво-руської чернечої традиції, що розвивалася тут до XIII ст., доки монастир не був зруйнований татарами. Печера в Страдчі стала також місцем давнього чудесного об'явлення Пресвятої Богородиці, яке сталося в часи татарських набігів на Україну. Легенда оповідає про це так: «Під час одного із татарських набігів, коли мешканці розташованого поблизу села сховалися у печерах, хтось з них необережно випустив стрілу у татарського воїна, виказавши цим місце входу у монастир. Аби викурити людей з укриття, татари за наказом свого хана розклали багаття в головному коридорі печери. Їх люті не вгамували ні зойки людей, ні благання монахів, що прибігли на захист селян із церкви, де вони молилися. Татари повбивали ченців, а віряни загинули у диму та полум'ї».

За повір'ям саме тоді на Страдецьку гору зійшла Пресвята Богородиця, яка встала перед татарами з піднятими руками і мовила: «Не руш! Стіна!». А опісля, огорнувши людські душі омофором, повела їх до Небесної оселі. В пам'ять про трагедію гору почали називати Страдецькою, а село, яке з часом відродилося – Страдчем [56]. В 1930-х роках печеру після археологічного обстеження облаштували, відновивши в ній церкву Матері Божої Нерушимої Стіни. Сьогодні в страдецькій печері прагнуть помолитися паломники з цілої України.

У 1795 році на горі мешканці Страдчу на місці старої дерев'яної церкви збудували новий кам'яний храм Успіння Пресвятої Богородиці. Папа Римський наділив церкву правом щоденного відпусту за участь у

Світлина 4.9. Вхід у печеру

Службі Божій, яку також дозволено тут відправляти щодня ще тоді, коли такий звичай не був запроваджений у цілій Церкві.

Великою святинєю Успенської церкви є чудотворний образ Матері Божої Нерушимої Стіни (Оранти), відомий під назвою Страдецька Богородиця. Це надзвичайно давній тип ікони, на якій Богородиця зображена з піднятими руками як Захисниця і нездоланна Заступниця. У 1918 р., коли під час Першої світової війни церква була майже зруйнована під час артилерійського обстрілу, образ Божої Матері Нерушимої Стіни залишився цілим і неушкодженим. На жаль, ікона була втрачена під час Другої світової війни, і сьогодні в церкві виставлена її копія. Успенська церква в Страдчі має не лише духовну, але й мистецьку вартість, адже тут зберігаються ікони, виконані знаменитими українськими художниками: запрестольний образ Успіння Пресвятої Богородиці роботи одного з найталановитіших учнів художньої школи Петра Холодного – його сина Петра Холодного-Ливицького, дві ікони намісного ряду іконостасу – Серця Христового та Матері Божої Неустанної Помочі, що їх написав Антон Манастирський, та іконостас, над розписом якого працював Олекса Новаківський.

У 1936 році Папа Римський Пій XI встановив на Страдецькій горі Хресну дорогу та надав Страдчу статусу відпустового місця. Мало того, Страдецька Хресна дорога (Кальварія) отримала від Папи значення Єрусалимської Хресної дороги. Це означає, що проща до Страдчу і участь у Хресній дорозі за своїм духовними благами і значенням прирівнюється до прощі в Єрусалимі і проходження справжньої Хресної дороги Спасителя. Існує чимало свідчень чудесного зцілення, а також духовного навернення тих, хто бодай раз пройшов Хресну дорогу в Страдчі (світлина 4.10).

Світлина 4.10. Хресна дорога у Страдчі

Страдч є також місцем подвигу і поховання двох новомучеників УГКЦ – о. Миколи Конрада та дяка Володимира Прийми, які загинули в 1941 р. під час радянської окупації Галичини. Прямуючи до недужої жінки зі Святими Дарами, священик та дяк потрапили в лісі до рук червоноармійців, які застрелили священика і жорстоко замучили дяка, який спробував заступитися за отця Миколу. У 2001 р. Папа Римський Іван Павло II проголосив о. Миколу Конрада та Володимира Прийму блаженними [47].

4.3.5. Сміт Івано-Франкове (музей художньої обробки деревини ХПТУ ім. Станька, музей історичних знахідок «Ера» Яворівського НПП і музей старожитностей в «Оселі Розточчя»)

Музей художньої обробки деревини ХПТУ ім. Станька є одним із найдавніших в Україні з підготовки майстрів художньої обробки деревини. З 1963 року і до сьогодні знаходиться в смт Івано-Франкове Яворівського району Львівської області. Засноване ще при Австро-Угорщині в м. Яворові у 1896 році. Яворівщина від давніх часів славилась майстрами деревообробки. Розмальовані скрині, іграшки, різьблені меблі і предмети побуту розвозились і продавались не тільки в Галичині, але й у Польщі, Німеччині [43].

З Яворівської школи художньої деревообробки вийшли такі відомі діячі мистецтва, як скульптор Іван Севера, основоположник яворівської жолобчасто-вибірної різьби Йосип Станько, майстер народної скульптурної різьби Іван Лісовський, Григорій Маковей і інші.

У 1991 році училищу надано статус художнього. Відоме в Україні та в світі завдяки показу різьбярських творів на вітчизняних та зарубіжних виставках (Канада, США, Фінляндія, Польща, Болгарія, Чехословаччина, Італія, ФРН, В'єтнам, Республіка Малі та ін.).

В училищі є свій музей, де зберігаються багато творів різьби і художніх меблів. Тут експонується багато декоративних тарілок, оздоблених яворівським орнаментом, плоско-рельєфною різьбою, рельєфною різьбою, ажурно-рельєфною різьбою; яворівські скриньки; скриньки й шкатулки оздоблені рельєфною різьбою; підвіски з різноманітних тарелей, оздоблені яворівською різьбою; тарелі з портретами письменників, Й. П. Станька. Представлені численні вироби круглої станкової різьби на казкову тематику, як

ілюстрації до літературних творів, скульптурні портрети І. Я. Франка, Б. Хмельницького, С. М. Мельника, Й. П. Станька. Геометрична різьба виконана на скриньках, шкатулках, декоративних тарелях, кухонних розбиральних дощечках (світлина 4.11) [55].

Світлина 4.11. У музей художньої обробки деревини ХПТУ ім. Станька

Демонструються в музеї і меблі 50-х років ХХ століття письмовий двотумбовий стіл з трьома шухлядами, дві книжкові шафи, м'яке крісло й шість твердих крісел. Ці меблі оздоблені яворівською різьбою.

В обох шафах експонуються зразки яворівських забавок, оздоблених яворівським розписом. Тверді крісла стоять біля художньо виконаного офісного столу засідань, ніжки якого прикрашені рельєфною різьбою, а царги – накладним рельєфом. Кришка стола оздоблена мозаїкою. Поряд офісного столу є два шахматних столики, оздоблені яворівською різьбою, з шахматними фігурками, журнальні столики різних конструкцій з рельєфною різьбою з точеними елементами в конструкції. Демонструються плакетки з яворівським розписом та плоско-рельєфною різьбою, підсвічники, розп'яття Ісуса Христа.

Музей історичних знахідок «Ера» Яворівського НПП. Пізнання рідного краю крізь призму часу спонукає до дослідження нашого минулого. Перші експонати випадково виявлені у Янівському озері

в 1973 році минулого століття часів Першої та Другої світових воєн в основному військового призначення. Згодом на протязі кількох десятиліть безкінечних обмежень й пошуків прибережних лісових територій річок Верещиця та Ставчанка, а також Янівського ставу колекція значно збільшилась різноманіттям експонатів. Лева частина колекції виявлена у Янівських лісах, а саме на територіях давно зниклих поселень, лісничівок й районів бойових дій Першої та Другої світових воєн [62].

На початку 2016 року колекція Янівського музею «Ера» налічувала біля трьох тисяч експонатів, а саме речі бронзового віку цивілізації ранніх Скіфів, часів Київської Русі та доби Польсько-Литовського панування на Україні. Багато експонатів Австро-Угорського правління кінця XVII та на початку XX століття, періоду панування на Галичині, другої Речі-Посполитої тобто Польщі та кінець періоду Радянської влади (світлина 4.12).

Світлина 4.12. В музеї історичних знахідок «Ера» Яворівського НПП

У музеї також зберігаються експонати УПА, а саме: архів та різноманітні речі військового призначення, які виявлені на теренах Янова [59].

Приватна колекція Янівського музею історії рідного краю «Ера» щорічно поповнюється новими та цікавими знахідками минулого історії України. Щорічно музей відвідують сотні людей з усіх куточків України Європи та Америки [62].

Музей старожитностей в «Оселі Розточчя» зібрав давні знаряддя праці українців. Тут можна побачити предмети старожитностей різних видів народних ремесел: гончарства, ткацтва, деревообробки та бондарного виробництва, предмети домашнього вжитку (дерев'яний ціп, терниця, веретено, мотвило, жорна, лопатки для печі, скрині, дубові діжки, щітка для чесання льону – рубель, ночви – нечки, масничка, макітра, австрійський годинник та ін.) (світлина 4.13). Також тут є підбірка гніздечок різних птахів, які живуть в межах парку [57].

Світлина 4.13. Музей старожитностей в «Оселі Розточчя»

4.3.6. Еколого-просвітницька «Стежка Івана Франка»

«Стежка Івана Франка» – одна із найпопулярніших екологічних стежок на території Яворівського НПП, одна із найцікавіших, оскільки на маршруті є безліч цікавих об'єктів для будь-якої вікової категорії відвідувачів. Її протяжність становить 1,1 км. Вона містить 7 тематичних зупинок, які прикрашені дерев'яними скульптурними композиціями франкових героїв (рис. 4.5).

Рис. 4.5. Схема маршруту і тематичні зупинки еколого-просвітницької «Стежки Івана Франка» (автори М. Глова, Б. Дацко)

Іван Франко був частим гостем Яворівщини, рибалив на річці Верещиця та Янівському ставі, мандрував та слухав оповідки свого приятеля, видатного ботаніка Осипа Волощак про природу Розточчя, яку пізніше описав у своїх творах. Стежка чудово репрезентує все різноманіття розтоцької природи.

Світлина 4.14. На початку маршруту «Стежкою Івана Франка»

Світлина 4.15. На початку маршруту «Стежкою Івана Франка»

Вздовж дороги межею лісу тягнеться ряд мурашників. Ці насипні купки увесь час збільшуються за рахунок голочок хвої, шматочків кори, гілочок, травинок. Далі за маршрутом – величезний розлогий віковий дуб, свідок двох світових воєн (світлина 4.16). Поблизу нього – місце поховання жертв воєн 1914–1918 та 1939 років – українців, поляків, мадярів, що загинули під час трагічних битв.

Світлина 4.16. Дуб та місце поховання загиблих за часів двох світових воєн на «Стежці Івана Франка» (М. Глова)

Далі на маршруті зустрічає степова гостя Розточчя – «Біла скеля». Це піщаний кар'єр, складений вапнистими пісковиками з вмістом скам'янілих клубнів літотамнієвих водоростей та ервілієвих черепашок (ервілії – молюски, що жили у теплих тортонських і сарматських морях мільйони років тому). «Біла скеля» – це унікальний науковий об'єкт, посеред лісу – степова рослинність. На схилах гори часто можна зустріти вужа та прудку ящірку.

А завершується стежка – каскадом Чорних озер, вода яких має унікальні властивості і незвичний колір через своєрідний хімічний склад, що має зволожуючу дію для шкіри (світлина 4.17).

Світлина 4.17. Чорні озера

4.3.7. Ведмежий притулок «Домажир»

Ведмежий притулок «Домажир» – реабілітаційний центр для бурих ведмедів, де розвивається екоосвітній простір для відвідувачів, розташований за 15 км від Львова поблизу села Жорниська, площею 20 га. Заснований 2017 року за підтримки Міжнародного благодійного фонду «Чотири лапи» (Австрія). Це глобальна організація добробуту тварин, які є під впливом людини. Вона викриває жорстокість над тваринами, рятує їх і захищає. Сьогодні в притулку мешкає 29 ведмедів, врятованих здебільшого із притравлювальних станцій. Також є ведмеді з пересувних цирків, звіринців та кліток біля ресторанів. Притулок розрахований для порятунку до 30 ведмедів.

Ведмеді отримують професійний ветеринарний огляд та цілодобову опіку від доглядальників за тваринами. Для них створені умови максимально наближені до природних: лісові вольєри площею до 1 га, басейни, відбувається збагачення території різноманітними розвиваючими іграшками. Врятовані ведмеді залишаються тут до кінця свого життя, оскільки вони виростили в неволі, у дикій природі вони не виживуть (світлина 4.18).

Світлина 4.18. Ведмедиця Марта в адаптаційному вольєрі

Реабілітаційний центр для ведмедів включає ряд комплексів:

- зона відпочинку – місце адміністрації, паркінг, вхід у притулок;
- лісові вольєри, площею 1 га, де ведмеді живуть немов у дикій природі. Територія збагачена різноманітними конструкціями, які слугують як схованки. Таким чином оглядальники ховають їжу у різних місцях і розкидають по території вольєру, а тварини протягом дня її шукають;
- адаптаційні вольєри або ведмежий будиночок – місця, куди, в першу чергу, потрапляють ведмеді перед тим, як вийти у лісові вольєри. У цих «карантинних зонах» ведмеді пристосовуються до нових умов свого життя. В їхніх клітках є все необхідне, місце для прогулянки, маленьке озерце, різного роду іграшки, щоб вони мали чим займатися;
- службова зона – офісне приміщення, де ведеться координаційна робота притулку, а також розміщено ветеринарний кабінет, де проводять ведмежам ветогляд, «ведмежа кухня», місце, де зберігають харчі та складають раціон ведмежам.

Для ведмедів придумані спеціальні іграшки-головоломки для їхнього розумового розвитку та відновлення природної поведінки. Поміж вольєрами збудовані спеціальні туристичні доріжки, то ж усі охочі мають змогу поспостерігати, як живуть бурі ведмеді у живій природі. Для охорони і надійного утримання звірів по периметру загорожі встановлено систему електричного захисту [60].

Ведмежий притулок «Домажир» є не лише новою домівкою для ведмедів, але й потужним осередком освіти та виховання екологічної свідомості. Тут відбуваються цікаві екскурсії та заходи, спрямовані на навчання відвідувачів дбайливому ставленню до природи.

Для відвідувачів створена чудова гостинна інфраструктура: мотузковий парк для дітей, паркінг, амфітеатр та лісова школа, кафе з місцевою кухнею та вегетаріанським меню, альтанки в лісі із зоною для барбекю, сувенірний магазин. Кожен відвідувач може побачити ще сонних клишоногих, побувати на екскурсії, придбати сувеніри в крамниці, зайти у місцеве кафе, а діти – відвідати лісову школу, спеціальну екскурсію, а також майстер-класи.

Крім того «Домажир» розширює межі діяльності і стає одним із туристичних центрів. Зокрема, вже сьогодні відвідувачам пропонують майстер-клас яворівського розпису, смакування локальною кухнею, зокрема яворівським пирогом. Це дає змогу ознайомитись з елементами нематеріальної культурної спадщини регіону.

Серед амбітних планів на майбутнє – ознакування велосипедного туристичного шляху зі Львова до притулку «Домажир». Це полегшить орієнтування для велосипедистів, відвідування цього центру для них стане зручнішим.

4.3.8. Стара частина м. Львова

Археологічних даних про Львів до визначної дати 1256 року (першої письмової згадки про місто) вкрай мало, але деякі історики переконують, що перші поселення тут почали з'являтися ще у 12 столітті, поблизу сучасної площі Старий Ринок. Саме від неї почало розростатися середньовічне місто. Попри цей Ринок проходила одна з найдавніших львівських вулиць – Богдана Хмельницького, знана в той час як «Волинський шлях». Згодом місто почали розбудовувати у південному напрямку, до сучасної Площі Ринок.

Єдиної думки щодо визначення меж центру Львова не існує. Переважно Центром Львова називають місцевість в улоговині, обмеженій пагорбами.

Середмістя було оточене трьома рядами оборонних стін, валами і ровами. Деякі з них збереглися й донині, і лише віддалено нагадують межу міста, по якій мирно гуляють люди. Природнім оборонним елементом була річка Полтва, яка довгий час протікала центром Львова, а зараз замурована в колекторі під теперішнім проспектом Свободи, який теж слугував однією з меж міста. Про мури та вали у центральній частині нагадують лише окремі назви вулиць – Підвальна, Валова. А грізні охоронці міста – леви – сонно сплять біля вцілілого міського бастиону – Порохової вежі [38].

Внаслідок того, що місто формувалося саме в межах історичного ареалу, тут зосередилося більшість державних установ, соборів, головних офісів установ і фешенебельних магазинів.

Основними містотворчими чинниками формування сучасного Старого міста є рельєф, природні умови і історія формування. Так, внаслідок засклепіння Полтви, яка заважала будівництву на її місці житлових кварталів, було утворено основну вісь історичного центру – проспект Свободи (світлина 4.19). Другим найважливішим чинником є рельєф, який ускладнює будівництво транспортних артерій через пагорби, що оточують центр, основні транспортні потоки, що зв'язують протилежні райони міста, спрямовані через історичний центр. Іншим важливим фактором стало історичне розташування міста в мурах, від якого розходилися радіальні шляхи.

Світлина 4.19. Проспект Свободи, Львівський національний академічний театр опери та балету імені Соломії Крушельницької

Сучасною домінантою Старого міста є пішохідні середньовічні квартали між проспектом Свободи і Підвальною, які розташовані навколо площі Ринок. Їх завершує своєрідне кільце скверів, сформованих на валах, площах і проспектах на місці колишніх міських мурів. Далі розходяться радіальні вулиці, серед яких можна виділити основні: Личаківську, Івана Франка, Зелену, Коперника, Городоцьку, Богдана Хмельницького та проспект Чорновола. Вони, в свою чергу, сполучені меншими вуличками.

Історичний ареол навколо площі Ринок (також «Середмістя») являє собою, більшою мірою, пішохідно-трамвайну зону з паркінгами. Тут розташована міська ратуша, ряд відомих культових споруд (Вірменська церква, Латинська катедра, Успенська церква, Домініканський костел, Бернардинський монастир), і, найбільшою мірою, кав'ярні та ресторації з великою кількістю літніх терас. На схід від Середмістя розташована споруда Львівської облдержадміністрації та Львівської облради. Вісь проспектів Свободи – Шевченка починаються торгові галереї, пасажі, бутики і крамниці. На північ та на південь розташовані відповідно ринки «Добробут» та Галицький. Далі починається мережа міських кварталів забудови переважно 19 століття, які використовуються під житло, офіси та крамниці. Серед них гармонійно вписалися Палац Потоцьких, Львівський університет, Головна пошта, Бібліотека Стефаника та інші визначні споруди. Далі починаються пагорби і менш поверхова та менш впорядкована забудова, яка межує з парковими зонами Цитаделі, Парку Франка, Високого Замку та Стрийського парку (світлина 4.20) [39].

Світлина 4.20. Коло макету вигляду Львова в давнину у музеї-підземеллі Гарнізонного храму свв. ап. Петра і Павла

Центр Львова віднесли до Світової спадщини на початку грудня 1998 року, на конференції Комітету ЮНЕСКО в Японії (Киото). Місто оцінили одразу за двома критеріями: унікальною архітектурою (поєднання художніх традицій Східної Європи з італійськими та німецькими стилями), а також політичною і торговельною роллю міста, різноманітності етнічних, культурних, релігійних груп на цьому тлі.

Історично склалося так, що площа Ринок була ключовим місцем політики та торгівлі (зараз теж прослідковується ця тенденція), а на вуличках, які від неї відходили, жили представники різних народів, які пропонували містянам частинку своєї культури у вигляді продукції.

Досі збереглися старі назви цих вуличок – Вірменська, Руська (де жили руси-українці), Сербська, Староєврейська. Сюди можна віднести й вулицю Краківську, давніша назва якої – Татарська.

Центральна частина міста багата на сакральні споруди Середньовіччя та Ренесансу. Найвідомішими з них є собор св. Юра, Латинська катедра, Успенська церква, Домініканський собор, Бернардинський монастир [38].

Природно-заповідний фонд Львова налічує 32 об'єкти. Серед них 24 ботанічні пам'ятки природи, 3 ботанічні сади, 3 парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, 1 регіональний ландшафтний парк і 2 геологічні пам'ятки природи. До парків Львова зачислено: Парк Івана Франка, Стрийський парк, Парк культури та відпочинку Богдана Хмельницького, Знесіння, Високий Замок (світлина 4.21), Погулянка, Горіховий Гай, Піскові Озера, На Валах, Снопківський парк, Залізна Вода, Левандівський парк, Парк імені 700-річчя Львова, Парк імені Івана Павла II, Студентський парк, Личаківський парк, Скнилівський парк, Білогорща, Замарстинівський лісопарк, Боднарівка, Кортумова Гора, Винниківський лісопарк, Брюховицький ліс.

Світлина 4.21. На Високому Замку

4.3.9. Зелена стежка Сихова

Зелена стежка Сихова – перша екостежка у Львові. 19 травня 2019 року на Екосвяті відбулося офіційне відкриття та перша екскурсія екостежкою. Екостежка пролягає сихівським лісом, є частиною природознавчого проекту «Твори зелений Сихів».

На облаштування проекту громадська організація «Кращий Сихів» отримала грантові кошти – приблизно 100 тисяч гривень – від Інституту лідерства та управління УКУ.

На екостежці встановлено інформаційні стенди, які розповідають про місцеві екологічні нюанси та проблеми довкілля, про сам Сихівський ліс, адже в ньому ростуть дуби, старші за сам район (світлина 4.22). Або, наприклад, про те, що ставок біля «Арсену» – це не проста водойма, з якої беруть воду, щоб машину помити. Там зимують крижні. Стежкою можна не тільки гуляти, а й влаштовувати уроки-екскурсії для школярів, розповіді батьків своїм малюкам. Щоб зануритися у світ звуків, запахів треба цією стежкою перейти. При чому гарно там і зранку, і вдень, і ввечері. Кожної пори щось нове [42].

Світлина 4.22. Студенти коло інформаційного стенда під час практики

На стендах екостежки помістили лише невелику частину того всього, що можливо розповісти. Те, що нас оточує, може розповісти насправді багато цікавих історій. Дослідження природи рідного краю починаються саме з таких маленьких кроків – коли раптом помічаєш листочки під

ногами і маленькі квіти поміж ними, звуки птахів з крони дерев і гостей на годівничках, гудіння комах-запилювачів та барвистих метеликів.

Зелена стежка Сихова має статус парку, з неймовірно різноманітним світом флори, а особливо «квітковим світом». Серед ранньовесняних квітів особливими та дуже вразливими є ефемероїди. Період їхнього квітання є дуже короткий. За декілька тижнів, коли вже почалися теплі дні, але ще не з'явилося листя на деревах, їм потрібно встигнути відквітнути, запилитися та зав'язати насіння. Тому вони швидко і масово квітнуть, а людям через це здається, що їх дуже багато. Ці тендітні квіти пристосовані переживати негоду, несприятливі роки, але є дуже вразливими до впливу людей. Коли ви їх зриваєте, то просто не даєте шансу відтворитися. Через це деякі види ранньовесняних квітів занесені до Червоної книги України.

Досить активний велорух, але на спеціальних доріжках, щоб не пошкодити квіти та іншу рослинність.

Якщо йти далі до села Зубра можна потрапити на Хресну дорогу.

Далі по дорозі до Сихівського озера, яке, на жаль, не відновлювальне, можна потрапити до годівничок птахів, де можна побачити дятлів, синичок, а взимку снігурів.

При виході зі Львова, на ділянці початку села Зубра можна побачити саму річку. У парку є свої правила відпочинку такі як: нічого не викидати «що з собою взяв, то з собою і забрав»; ніякої гучної музики; якщо вирішили прокататись велодоріжкою, то тільки по окремих спеціальних місцях; не вирубувати дерева, а використовувати тільки старі та сухі гілки; на території парку не можна користуватись одноразовим посудом та силіконовими вологими серветками, адже вони довго розкладаються; ну і, звісно, поводити себе культурно на природоохоронній території. Сихівській ліс, або Зелена стежка Сихова неймовірно красиве місце, де можна поринути у світ природи і там завжди чекають на вас [42].

5. Контроль за проходженням практики

Контроль за роботою студентів під час практики здійснює керівник практики від кафедри. По закінченні проходження практики контроль здійснюється шляхом оцінювання звітів студентів. При виставленні диференційованої оцінки студенту враховується рівень теоретичної підготовки, якість виконання завдань практики, акуратність, дисциплінованість, якість оформлення документації та час її подання.

6. Вимоги до звіту за практику

По закінченні розділу практики студенти оформляють звіт, зміст якого визначається завданнями, які були виконані. Основою для написання звіту є записи у щоденнику практики під час екскурсій чи конференцій. У період карантину звіт може бути представлений в електронному варіанті, а по закінченні карантину роздрукований і зшитий. Як правило, керівник практики розділяє групу на бригади, кожна з яких здає один груповий звіт. За кожним студентом в бригаді закріплюється кілька підрозділів. Загальний обсяг звіту складає не менше 45–50 сторінок і повинен містити титульний аркуш, зміст, наскрізну нумерацію, схеми, рисунки, світліни, таблиці, список використаних джерел та додатки. Текстова частина звіту повинна бути поділена на розділи з виділенням окремих питань змісту.

7. Методи контролю

1. Поточний – здійснюється при індивідуальних, а в період карантину он-лайн зустрічах з бригадами чи пересиланні інформації за допомогою соціальних мереж в кінці кожного робочого дня практики.

2. Підсумковий – звіт з практики – це основний документ, що надає можливість проаналізувати й оцінити діяльність практиканта під час практики.

8. Критерії оцінювання звіту регіонально-природоохоронного розділу ландшафтно-екологічної навчальної практики

Оцінювання проходження регіонально-природоохоронного розділу ландшафтно-екологічної навчальної практики та захисту звіту студентів спеціальності «Екологія» здійснюється керівником практики від кафедри у 100 балів. Критерії оцінювання такі:

90–100 (А) ставиться, якщо: звіт про проходження практики і щоденник практики оформлені у відповідності до вимог і подані до захисту у визначений термін; звіт відповідає змісту; на захисті студент продемонстрував глибокі знання теми; відповідь на запитання керівника впевнена, логічна і стисла, проголошена вільно, зі знанням справи;

81–89 (В) ставиться, якщо: програма практики розкрита, але мають місце окремі недоліки неprincipiного характеру: в теоретичній частині

поверхово зроблений аналіз літературних джерел; позиції розділів чітко не представлені; недостатньо використані в процесі аналізу матеріали звітності; мають місце окремі зауваження щодо оформлення звіту, щоденника; на захисті продемонстрував добрі знання з теми, відповів на запитання керівника;

71–80 (С) ставиться, якщо: студент показав достатні знання з тематичного ознайомлення під час практики; мають місце окремі зауваження щодо оформлення звіту з практики та щоденника; допущені граматичні та стилістичні помилки; мають місце неточності об'єктів дослідження; аналіз природоохоронних дестинацій виконано поверхово, без чітких висновків; на захисті студент продемонстрував задовільні знання з теми; відповіді на запитання керівника практики неточні або неповні.

61–70 (Д) ставиться у тому разі, якщо: звіт про проходження практики та щоденник практики оформлені з численними помилками або не в повному обсязі, на захисті студент проявив повне незнання досліджуваних об'єктів, не зумів задовільно відповісти на поставлені запитання керівника практики;

51–60 (Е) ставиться у тому разі, якщо: практику пройшов, але не зумів правильно оформити звіт і не зумів відповісти на поставлені запитання керівника практики.

Шкала оцінювання: вузу, національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
81–89	B	добре	
71–80	C		
61–70	D	задовільно	
51–60	E		

9. Рекомендована література

1. Андрієнко Т. Л., Попович С. Ю., Парчук Г. В. та ін. «Програма Літопису природи для заповідників та національних парків». 2002 р.
2. Башта А.-Т., Кусьнеж О., Івашків І. Видовий склад і просторовий розподіл рукокрилих (Chiroptera) Українського Розточчя. Вісн. Львів. ун-ту. Сер. біол. 2013. Вип. 63. С. 44–50.
3. Біляк М. В., Любинець І. П., Стельмах С. М. Літопис природи Яворівського НПП. Івано-Франкове, 2020. Т. 20. 292 с.
4. Біосферний резерват «Розточчя» /ред.-упоряд. С. Стойко, А.-Т. Башта, Ю. Зінько, М. Гарасім'юк. – Львів: ЗУКЦ, 2015.– 224 с.
5. Бовт Я. С., Стрямець Г. В. Історія заповідної справи та природничих досліджень на Розточчі. Наук. Вісн. націон. ун-ту біоресурсів і природокористування України 171. Ч. 1. Серія «Лісівництво та декоративне садівництво». Київ. 2012. С. 7–12.
6. Брусак В. Історія, сучасний стан і перспективи розвитку заповідної справи на Розточчі. Вісник Львів, ун-ту. Серія географічна. Л., 2000. Вип.. 26. С. 237–242.
7. Брусак В. П., Федірко О. М. Природні ландшафти Яворівського національного природного парку. Збірник методичних матеріалів з питань природно-заповідної справи. Київ, 2013. С. 120–127.
8. Брусак В. Пам'ятки неживої природи Українського Розточчя. Науковий вісник НЛТУ України. 2010. Вип. 20.16. С. 15–21.
9. Брусак В., Зінько Ю., Майданський М., Кричевська Д., Данчук О., Криницький Г., Стрямець Г. Просторова структура і функціональне зонування української частини проектного біосферного резервату «Розточчя». Вісник Львівського університету. Серія географічна. Львів. Вип. 34. С. 19–30.
10. Горошко М. П., Дудок В. В. Андрій П'ясецький (до п'ятидесятиріччя від дня загибелі вченого). Український ліс. 1992. № 1. С. 78–83.
11. Датчук О. Т., Горбань І. М., Стрямець Г. В. та ін. Лісові екосистеми заповідної зони проектного Біосферного резервату «Розточчя». Заповідна справа в Україні. К., 2007. Вип. 13. С. 100–105.
12. Довкілля Львівської області 2020: статистичний збірник / За ред.

- С. Зимовіної. Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2021. 134 с.
13. Заповідні перлини Львівщини. Вісник ЛОЦЕНТУМ. Випуск № 15. / Упорядники: Л. Бойко, І. Шемелинець, відповідальний за випуск: А. Кийко. Львів, 2014. 44 с.
  14. Заповідні території Львівщини [Текст] / Наук. ред. С. М. Стойко. Львів: ЗУКЦ, 2008. 126 с.
  15. Зінько Ю. В. Територіальне планування розвитку заповідних об'єктів і екотуризму на транскордонній височині Розточчя. Вісн. Львів. ун-ту. Сер. геогр., 2003. Вип. 29. Ч. 2. С. 168–175.
  16. Зінько Ю. В., Брусак В. П., Кравчук Я. С. Територіальна структура проєктованого міжнародного біосферного заповідника «Розточчя». Розточанський збір. 2000. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Львів: Вид-во «Меркатор». Кн. 1. С. 163–166.
  17. Іванов Є. А., Петровська М. А. Методичні рекомендації на тему: «Регіональна екологічна практика» для студентів географічного факультету і природничого коледжу спеціальності 6.070800 «Екологія та охорона навколишнього середовища» (спеціалізації «Гідроекологія» і «Прикордонний екологічний контроль»). Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 48 с.
  18. Ковальчук І. П., Петровська М. А. Геоекологія Розточчя: монографія. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. 192 с.
  19. Кучерявий В. П. Сади і парки Львова. Львів: Світ, 2008. 360 с.
  20. Кучинська І., Любинець І., Стельмах С., Загульський М. Охорона біорізноманіття Яворіського національного природного парку в контексті створення міжнародного біосферного резервату «Розточчя». Заповідна справа в Україні. Том. 11. Вип. 2, 2005. С. 53–61.
  21. Любинець І. П., Стельмах С. М., Більський І. А. Літопис природи Яворіського НПП. Т. 14. смт. Івано-Франкове, 2014. 257 с.
  22. Назарук Микола, Сенчина Богдана, Стойко Степан. Історія розвитку заповідної справи та природничих досліджень. Львівська область: природні умови та ресурси: монографія / за заг. ред. д-ра геогр. наук, проф. М. М. Назарука. – Львів: Видавництво Старого Лева, 2018. С. 425–441.

23. Орищин С., Біланюк В., Брусак В. [та ін.] Аналіз соціально-економічних умов регіону розташування Яворівського НПП на сучасному етапі та прогноз його розвитку. Заходи щодо збереження природних комплексів та об'єктів історично-культурної спадщини. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. – С. 193, 195–201, 215–216.
24. Парчук Г., Бовт Я., Стрямець Г. та ін. Територіальна структура та зонування біосферного резервату «Розточчя». Наук. Вісн. НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. 2010. Вип. 20. С. 80–86.
25. Природа Львівської області / Під ред. К. І. Геренчука. Львів: Вид-во Львів. Ун-ту, 1972. 152 с.
26. Природоохоронні ресурси / Брусак Віталій, Зінко Юрій, Кравчук Ярослав, Кричевська Діана, Сенчина Богдана, Шевчук Оксана // Геоекологія Львівської області / Під ред.. Є. Іванова. Львів: Простір-М, 2021. С. 159–207.
27. Проект організації території Яворівського національного природного парку, охорони, відтворення та раціонального використання його природних комплексів та об'єктів. Том 2.
28. Розточанський збір-2000. Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (с. Старичі, 17–18 листопада 2000 р). Львів, 2001. 268 с.
29. Сорока М. І. Флора та рослинність Природного заповідника «Розточчя». Наук. вісн. УкрДЛТУ. 2004. Вип. 14.8. С. 170–179.
30. Стойко С. Науково-природниче значення біосферного резервату «Розточчя» та сприяння сталому розвитку України. Вісн. Львів. Ун-ту. Сер. біологічна. 2013. Вип. 63. С. 62–72.
31. Стрямець Г., Бовт Я., Ференц Н. Роль біосферного резервату «Розточчя» у збереженні біорізноманіття регіону. Вісн. Львів. Ун-ту. Сер. біологічна. 2013. Вип. 63. С. 13–19.
32. Ференц Н. М., Хомин І. Г., Горбань І. М., Горбань Л. І. Рідкісні види флори і фауни природного заповідника «Розточчя» та сучасні загрози щодо їх збереження. Наук. вісн. НУБіП України. Сер.: Лісівн. та декор. садівн. 2012. Вип. 171. Ч. 1. С. 229–235.
33. Чернявський М. В., Брусак В. П., Гузій А. І. Сучасний стан та перспективи збереження природним заповідником «Розточчя» біологічного і ландшафтного різноманіття регіону. Природа Розточчя:

- зб. наук.-техн. праць. Івано-Франкове: ПЗ «Розточчя», 1999. Вип. 1. С. 5–10.
34. Членистоногі природного заповідника «Розточчя»: монографія / В. Б. Різун, Ю. М. Геряк, А. Я. Гірна та ін. Львів : Простір-М, 2010. 395 с.
35. Шушняк В. М., Савка Г. Історія природоохоронних досліджень території Яворівського національного природного парку. Вісн. Львів. ун-ту. Сер. геогр. Вип. 37, 2009. С. 285–291.
36. Яворівський національний природний парк. До 10-річчя створення / Під ред. Ю. Чорнобай, О. Кагало. – Львів: ЗУКЦ, 2008. – 166 с.
37. Tymkiv I., Pytel S., Stryamets G. A preliminary list of bee species (Hymenoptera, Apoidea) on the territory of Roztochya nature reserve (Ukraine). Вісн. Львів. ун-ту. Сер. біол. 2019. Вип. 80. С. 146–153.

Інформаційні ресурси

38. 032 Сайт міста Львова. URL: <https://www.032.ua/news/1720941/lvivskeseredmista-abo-ak-vigladae-spadsina-unesko-foto>.
39. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
40. Департамент екології та природних ресурсів Львівської ОДА URL: <https://deplv.gov.ua/pryrodno-zapovidnyj-fond/>.
41. Законодавство України URL: <http://www.rada.kiev.ua/>.
42. Зелена стежка Сихова. URL: <http://bettersykhiv.org/projects/sykhiv-ecotrail/>.
43. Івано-Франківська селищна рада. URL: <https://if-gromada.gov.ua/istorichna-dovidka-18-16-20-16-02-2021>.
44. Інформаційно-аналітичні матеріали Міністерства енергетики та захисту довкілля України з питання «Аналіз площ природно-заповідного фонду України в розрізі адміністративно-територіальних одиниць» за 2019 рік. URL: <https://wownature.in.ua/wp-content/uploads/2021/05/Dovidka-PZF-2020-V3.0-.pdf>.
45. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів. URL: <https://mepr.gov.ua/>.
46. Національна бібліотека ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>.

47. Патріарший паломницький центр УГКЦ. URL: <https://pilgrimage.in.ua/stradch-ukrajinskyj-erusalym/>.
48. Природно-заповідний фонд України. URL: <https://wownature.in.ua/oberihaymo/biosferni-rezervaty-v-ukraini/transkordonnyu-ukrainsko-polskyu-biosfernyu-rezervat-roztochchia/>.
49. Регіональна програма формування екологічної мережі Львівської області на 2007-2015 роки. URL: http://www.ekology.lviv.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=444&Itemid=104&limit=1&limitstart=1
50. Регіональна цільова програма розвитку заповідної справи у Львівській області на період 2009-2020 рр. URL: http://www.ekology.lviv.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=444&Itemid=104&limit=1&limitstart=0.
51. Сайт Підземелля Гарнізонного храму. URL: <https://www.facebook.com/jesuitunderground/>.
52. Сайт Яворівського НПП. URL: <http://yavorpark.in.ua/>.
53. Стратегія розвитку Львівської області на період 2021–2027 років. – Львів, 2019. URL: https://loda.gov.ua/upload/users_files/22/upload/948_Strategija.pdf
54. Яворівський НПП. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Яворівський НПП](https://uk.wikipedia.org/wiki/Яворівський_НПП).
55. <http://hptu14.com.ua/pro-zaklad/muzei.html>
56. <http://www.kray.org.ua/1110/mandrivky/tisyacholitnya-svyatinya-pecherniy-monast>
57. <http://yavorpark.in.ua/muzei-starozhytnostei>
58. <https://www.facebook.com/vidviday/videos/> – онлайн конференція туроператора «Відвідай»
59. <https://www.facebook.com/yavorivskiyhpp/videos/544242749811179/>
60. <https://www.karpaty.info/ua/uk/lv/jv/domazhyr/entertainment/rehabilitation>
61. <https://www.karpaty.info/ua/uk/lv/jv/ivano.frankove/sights/yavorivskyhpp/>.
62. <https://yavoriv-info.com.ua/novini/novini-yavorivshhini/yanivskogo-muzej-zaproschuye-na-kolekciyu-er>.

Навчальне видання

Мирослава Петровська

Методичні рекомендації до регіонально-природоохоронного розділу
ландшафтно-екологічної навчальної практики
для студентів II курсу спеціальності 101 «Екологія»

Формат 60×84/16. Умовн. друк. арк. 3,26

Зам Наклад 50 прим.

Друк ТзОВ «Простір-М»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.

Серія ДК № 2167 від 21.04.2005 р. вул. Чайковського, 8, м. Львів, 79000,

тел.: (032) 261-09-05, e-mail: prostir@litech.net